

NƏCİBƏ İLKİN

"Azad Qələm" qəzetinin, "Ali Zya" jurnalının baş redaktoru, AYB-nin, AJB-nin üzvü, Prezident təqaüdçüsü

TARİXİ QƏLƏBƏMİZİN ƏDƏBİ İRSİ

Naibə Yusifin "Gülün yarpıza dönsün" əsəri haqqında qeydlərim

Naibə Yusif ədəbiyyata şair kimi gəldi. Şeirlərdən, qəzəllərdən ibarət bir neçə kitabı oxucular tərəfindən böyük maraqla qarşılandı və sevildi. Lakin Naibə xanım tez bir zamanda nəsrə keçdi. Bu sahədə bir-birinin ardınca yazdığı üç roman onun məcrasına sığmayan coşqunluğundan xəbər verdi və mən bunu Azərbaycan ədəbiyyatının uğuru kimi qiymətləndirirəm. Naibə xanım dövrün şeirə sığmayan əzablarını, ağrılarını, qanlı tariximizin dünənini, bu gününü nəsrə qələmə almaqla rahatlıq tapmaq, olayları gələcək nəsillərə ötürmək istədi. Ona elə gəldi ki, şeir və qəzəlləri ilə nə oxucu gözünü doydura, nə də öz yanan ürəyini soyuda bilər. Məhz bu səbəbdən o, sosial-ictimai yüklü, haqqın-ədalətin mizanında özünə yer tapa bilən "Tənha köç", "Zərbə", "Gülün yarpıza dönsün" əsərlərini sosial şəbəkədə hamının qarşısına çıxartdı və çoxlu sayda oxucu sevgisi qazandı. Bu əsərlərin süjet xətti, obrazlılığı müxtəlif olsa da, mövzu baxımından tariximizin ayrı-ayrı ağrıları, acılarını özündə yaşadan acı reallıqlarla çox səsləşir. Doğrudur, tarixi əsərlər çox yazılıb. Amma çağdaş ədəbiyyatımızın bu gün ehtiyac duyduğu elə mövzular var ki, onları real həqiqətlərin kökündə aramaq və qələmə almaq hər yazıçının borcu olsa da, hünəri deyil. Bu mənada Naibə xanımın qələmə aldığı hər üç əsəri bugünkü ədəbiyyatımızın tarixi qələbələrindən hesab etmək olar.

Müəllifin haqqında danışacağım üçüncü əsəri "Gülün yarpıza dönsün..." romanıdır. Əsər Azərbayca-

nımızı "o taylı", "bu taylı" edən Xan Arazın təsviri ilə başlayır. Araz çayının ləngərlənə-ləngərlənə dalğalanması, sahil boyu uzanan sərhəd dirəklərinin göz dağına çevrilməsi, Xudafərin körpüsünə çıxılan dalğaların yatanları yuxudan oyatmaq istəyi müəllif qələminin kədərli naxışıyla elə bəzənib ki, neçə əsrdən bəri ürəyimizdə qaysaq tutmayan Təbriz yaraları yerində qan verməyə başlayır. Təbriz - Azərbaycanımızın çıxarılmış ürəyi, sındırılmış qolu... O Təbriz ki... Dəfələrlə öldən-ələ keçib, gah Osmanlı, gah rus tapdağını dadıb, hər qarışına qanlı tarix yazılıb... O Təbriz ki... Bu gün fars şovinizminin siyasətinin qurbanına çevrilib... Sərhəd boyu sıralanmış tikanlı məfillər və bu tikanlı məfillərə baxaraq qəzəbini boğa bilməyən ləpələr... Neçə əsr bundan öncə sinəsi doğmalarının sinəsi kimi qana boyanan və bu qanlı sinəsini dalğaların qarşısına verən Xudafərin... Bu qanlı olaylar əsrlərin qan yaddaşından qoparaq bir yazıçı qələminin süzgəcindən sızır və əsərin baş qəhrəmanı Muradxanın ürəyinə xəncər kimi saplanır. Arazın və Təbrizin ürək sızıldan ağrıları onun səsinə tüğyan edən mahnıyla şahə qalxır. O, bu səslə sanki Xudafərinin, Təbrizin yaralarına məlhəm olmaq istəyir... Mənim üçün bu səs susan Xudafərin, Təbriz yox, əslində bir-birindən ayrı düşən və bəlkə də, heç bir zaman birləşəcəyi mümkün olmayan doğmaların naləsidir, Xudafərinin yarasına çıxılan dalğaların ağısındır. Amma yox, Xudafərin lal sükutuyla da əzəmətlidir, məğ-

rurdur... O, ağrı çəkə-çəkə həsrətini bitəcəyi günü gözləyir. "Gülün yarıza dönsün, sona bülbüllər..."

Muradxanın səsi mənə Qədiri xatırladır... Bir anlıq Qədir Rüstəmovu dinləyirəm. O səsdəki eyhamları, iniltiləri, qınaqları, çağırışları, harayları qeybdən gələn bir səs kimi anlayıram. Üzümü həmin səsə tuturam, suallarına cavab istəyirəm: bizi belə yandırmaqla nəyin qəsdindəsən, hansı günahın sahibiyik ki, qəlbimizi aha, naləyə bükür, göyüm-göyüm göynədirsən? Nə üçün səndə bu qədər düyünləmiş dərdlər var, ocaq-ocaq yanan, tüstülənən ağrılar var?! Bu səsin sahibi Qədirdir!!! Öz əsrini aşan Qədir... O, getdi, amma biz sağlığında onu olduğu kimi dərk edə bilmədik!

Əsərin qəhrəmanı da ecazkar səsi ilə qayaların, daşların köksünü qanadan, onların ağrısına layla deyən Muradxandır. Bu səsdən utanan, qıvrılan, sancılan doğranan Araz hayqıraraq yox demək istəyir köləliyə, bu səddə, bu haqsız ayrılığa. Amma tikanlı məfilləri aşı bilmədiyi üçün sakitcə yatağında yırgalanır. Oxucu hiss edir ki, o, bir titrəyişə, təkəna bənddir... Muradxanın yanıqlı səslə sal qayaları, dağları, daşları qucaqlamaq həvəsi, doğmalarını görmək həsrəti relslərə vurduğu çəkicin cingiltisi "nəgmə"si ilə həmahəngləşir, yatmış vicdanları oyanmağa çağırır. Bu "qoşalaşan nəgmə" ətrafı bürüdükcə qayaların altında səsin seyrinə dalan ağ örpəkli qızı müəllif o qədər məharətlə verir ki, oxucu hər şeyi anlayır. Sevgi dolu qəlbində boğulan səsinin hıçqırıqları, həsrət burulğanında itib-batan məhəbbəti duyulmadığı üçün qızıcağının həmdəmi sal qayalar olur və sən dərinə köks ötürürsən. Muradxanın qıza, qızın isə bu səsin sahibinə vurğunluğu vaxtilə o taylı, bu taylı sevgilərin həsrət naləsi idi ki, yenidən dilə gəlmişdi. Qızla ilk tanışlıq və bu sevgi məşəlinin çərşənbə tonqalı ilə alovlanması müəllif ideyası ilə bərabər, həm də adət-ənənələrimizin, sərhədbilməz sevginin əbədi olduğuna işarədir. Müəllif yazır: "Bu tonqallar yüz yetmiş ildən artıq bir-birindən ayrı salınmış bir millətin ilk həmrəylik nişanı oldu. Hər iki sahilə yaşayanlar tonqal ətrafında ötüb-keçənlərdən söhbət açan babaların sözlərini su kimi içdilər". Bəli, yüz yetmiş il... Lakin həmin gecənin qara gəlməsi, İraq-İran müharibəsinin başlanması, günahsız insanların qanının axılması bir çoxları kimi Könülün də, Muradxanın da taleyinə acı möhürünü vurur. Axır çərşənbəsi qara gələn Könülün hıçqırıqla dediyi sözlər Muradxanın iliyinə işləyir:

"Həmin gün altmış beş igidimizi kimlərsən nəfsinə qurban verdik. Səni görməyən bu mənasız dava nə qədər sürəcək, bilmirəm". İraq-İran müharibəsinin qurbanlarına rəhmət diləyən, bir-biri ilə əhd-peyman bağlayan sevgililər ayrılarkən Muradxan: "Sənə xəyanət etsəm, qəbrimin üstündə yarıpız əkərsən", - deyir.

Əfqanıstanı hədəfə alan Qərbin çirkin siyasi oyunundan istifadə edən SSRİ dövləti əzilən xalqa "dəstək" adı ilə ölkə sərhədini pozanda əfqanları "düşmən"lərdən qorumaq üçün candan keçməyə hazır olan əsgərlərdən biri də Muradxan idi. Kobra ləqəbli sovet əsgərin ölümü səhnəsində açılan fikirlər bir çox məqamlara aydınlıq gətirir. Sovet əsgəri

adını daşımaqdan xəcalət çəkən Muradxan imperiyanın türkü türklə, müsəlmanı müsəlmanla üz-üzə qoymaq kimi çirkin siyasətini anlayır və bu oyundan uzaq durmaq üçün hər an məqam axtarır. Ağır yaralananda əfqan qızın ondan ötrü etdiyi xahişə qarın: "Mənim bəlamı öldürən sovet əsgərini niyə sağaltmalıyam?" - cavabı Muradxanı mənən əzir, lakin həqiqətin qarşısında susmaqdan başqa əlacı olmur. Muradxanın "ölüm" xəbərini eşidən ana məzarda yatanın oğlu olmadığını duyur, hər gün onun yolunu gözləyir. Bu, ana müdrikliyinin, ana müqəddəsliyinin ən gözəl nümunəsidir. Üç ildən çox yolunu gözlədiyi Muradxanın səsinə eşitmək istəyi ilə hər gün səhənglə suya gedən Könülün öz andına sadıqlığı azərbaycanlı qızının etibarına işarədir. Lakin onu dəlicəsinə sevən başqa bir oğlana nişanlanması qızın narahat qəlbini dara çəkir. Vida üçün son dəfə sahilə gedən Könülə elə gəlir ki, Muradxan Araz çayını keçərək ona yaxınlaşır. Sevgilisinə qovuşmaq istəyi onu sulara qər q edir...

Gözünü Dəmir adlı qoca bir balıqçının evində açan Könülün dilinin tutulması, yaddaşının itməsi ona kim olduğunu unutturur və bundan sonra qızın həyatına daha əzablı səhifələr yazılır. Bu isə süjet xəttinin şaxələnməsinə və yeni hadisələrin inkişafına imkan yaradır. Danışmayan, özü haqda heç kəsə məlumat verə bilməyən Könülün Dəmir kişinin evində uzun müddət yaşaması, ümidi üzülən valideynlərinin öz həyətlərində ona rəmzi qəbir düzəltməsi kimi ağırlıq epizodları müəllif tərəfindən çox məharətlə qələmə alınmışdır. Dəmir kişinin və Kəbutərin ölümü ilə bağlı cinayətlərin açılması əsərin ən maraqlı, və yaddaqalan epizodlarından biridir. Hadisələrin inkişafı yeni bir səmtə yönəldən oxucuya elə gəlir ki, əsər burdan başlayır. Amma yox, bu hadisələr də ya birbaşa, ya da dolayısı

yolla özü kimi arzuları da ikiye bölünmüş Azərbaycanın taleyi ilə bağlıdır. Azərbaycan milisinin Dəmir kişini öldürən erməni Gümüşün izinə düşməsi, onun yeraltı lağımın açan terrorçu erməni qruplaşmaları ilə birlikdə azərbaycalılara qarşı gizli məkrinin ifşası əsərin ən gərgin - kulminasiya nöqtəsidir. Bu məqam erməni vandalizminin Azərbaycan türklərinə növbəti xəyanətinin təsdiqi kimi diqqəti cəlb edir. Bir ucu Ermənistan, bir ucu Arazın o tayına gedib çıxan bu yeraltı tunellərdə gecələr "türk ovuna" çıxan erməni vəhşiliyinin əsl mahiyyəti uzun illərin acısı kimi nəzərə çarpdırılır. Orqan alverindən tutmuş narkotik maddələrin satışına qədər çirkəbə batan bu məxluqların həyatda müqəddəs bir amala xidmət etmədiyinin şahidi olduqca onlara insan deməyə adamın dili gəlmir. Əsərdə əksini tapan yeraltı silah anbarları, tunellər erməni xislətinin uzun illərdən bəri üstüörtülü cinayətlərindən xəbər verir.

Bir haşiyə çıxaraq qeyd edim ki, II Vətən müharibəsi zamanı həmin lağımın ordumuz tərəfindən aşkar olunması mənim üçün bir möcüzə oldu. Bu, müəllifin uzaqgörənliyinə, düşmənlərin çirkin əməllərinə bələd olduğuna bir işarədir. Çünki əsl yazıçılıq gerçəkliyin hər tərəfini görməyi bacarmaqdır. Tunelin divarlarındakı müxtəlif şərti işarələr, seyflərdə saxlanan rəsmi sənədlər, əyri-üyrü xətlərlə yazılmış şifrəli məktublar, xüsusi xəritələr, daşnak partiyasına aid döş nişanları, emblemlər, erməni terrorçularının sovet məkanından kənarında fəaliyyət göstərən şəxslərlə işbirliyi bir çox məqamalı üzə çıxarır. Bundan başqa, divar boyu düzülmüş xüsusi şakflardakı pereparatlar, təbəbədə müxtəlif təyinatlar üzrə işlədilən qablar, üstündə müxtəlif qan qruplarının adı yazılmış içi dolu şüşələr, cərrahiyyədə işlədilən tibbi ləvazimatların tapılması bir çox qaranlıqlara aydınlıq gətirir. Bu işlə məşğul olan cinayətkarların "yuxarı"dan tapşırıq alması və himayə edilməsinin şərhə ehtiyacı yoxdur.

Əsərdə ən maraqlı epizodlardan biri Natella adlı erməni qızının azərbaycanlı oğlu ilə ailə qurmasıdır. Erməni məkri ortaya çıxanda gənc ailənin faciəsi başlayır. Qardaşı Arsen tərəfindən əkiz oğullarının qətlə yetirilməsi Natellada qardaşından, ata-anasından intiqam almaq hissini alovlandırır. Övlad itkisi ilə barışa bilməyən anada bu hiss çox təbii və güclü boyalarla əks etdirilib. Hər gün oğullarının məzarını ziyarət edən ana qisas almaq üçün planlar cızır və oğullarının qırx mərasimi verilən gün bu plan gerçəkləşir. Arsenin növbəti ovuna çevrilən Natellanı son anda Malik xilas edir. Birlikdə oğullarının qisasını alaraq geri dönməyi cümləyün cinayətə qisasla cavabı oxucunu çox düşündürür və o dərk edir ki, bu, haqsızlığa qarşı yönələn insanlığın faciəvi üsyanıdır. O baş qaldıranda insan günahkarları bağışlamaq hissini

unudur, qisasçılıq qırmızı bir xətt kimi onun ömür yoluna həkk olunur. Həyat yoldaşı Malikin qucağında can verən erməni qızı Natellanın: "Məni cüt məzarın ayağı altı dəfn edərsən, üstümdə yarıpızlar əkərsən... Xəyanətkarlığın rəmzi olan o yarıpızlar məzarımdan boylanaraq məhz kəsdiyi duz-çörəyə qiymət verməyən mənim millətimə əbədi lənət oxuyacaq, gələcək nəsillərə əsl həqiqəti çatdıracaq", - deməsi bunun əyani sübutudur.

Qəribədir ki, müəllifin o biri əsərində də buna oxşar epizod vardır. Mənə elə gəlir ki, erməni qızlarının öz doğmalarına münasibətini əks etdirən bu epizodlar müəllifin qəddar düşmənimizin daxili eybəcərliyini açmaq, onların içindəki məkrli niyyəti oxucuya çatdırmaq istəyindən irəli gəlir. Müəllif erməni xislətinin ən eybəcər simasını türk qanlı nəvələrin qətlə səhnəsi ilə üzə çıxarır. Tapınacağı müqəddəs bir varlıq tapmayan Arakel və ailəsi türk və türkçülüyə qarşı məkrli niyyətlərinə hər şeyi qurban etməyə hazır olduqlarını əməlləri ilə sübut edirlər. Babası ilə söhbət zamanı ermənilərin səhv yolda olduğunu, Azərbaycan torpaqlarında məskunlaşdığını Elnurun dilindən vermək müəllifin gələcək nəsillərə mesajıdır. Ümumiyyətlə, əsərdə diqqəti çəkən bu epizodların hər biri erməni xislətinin eybəcər və çirkin qatlarını açan, onların şərfətsiz simalarını dəqiqliklə üzə çıxaran müəllifin qələbəsi sayılmalıdır.

Əfqanıstan müharibəsi tam qurtarmamış Qarabağ münaqişəsinin başlaması əsərin qəhrəmanı Muradxanı uzaq ellərdən Qarabağa gətirir. Onun ən qızgın nöqtələrdə düşmənlə mübarizəsi haqq savaşında Azərbaycanın qələbə çalacağına inam oyadır. Könülün sağ qalması və Muradxanla birləşməsi oxucunu sevindirir. Hər iki sevgilinin at belində Xudafərinin ortasında birləşən əlləri o taylı-bu taylı Azərbaycanımızın simvolik qələbəsi kimi yaddaşlara hopur. Oxucu inanır ki, birləşən bu əllər yaxın gələcəkdə əldə edəcəyimiz birliyin rəhnidir. Hər üç əsərdə Azərbaycana və Azərbaycan türklərinə qarşı rus şovinizminin riyakar və işğalçı siyasəti, erməni vandalizminin qəddarlığı və vəhşiliyi əsas süjet xəttidir. Müəllifin məharətlə tarixi gerçəkliyi özündə yaşadan və obrazların dili ilə acı həqiqətlərə aydınlıq gətirən bu əsərləri elə başa düşürəm ki, ədəbi qələbəmizdir. Hər üç əsərin məhz bizim qələbəmizlə başa çatan sonluğu haqqın-həqiqətin qələbəsidir. Düşünürəm ki, bu əsərlərə filmlər çəkiləcək. Çəkdiyimiz faciələrin sonunda tarixi qələbəmizə açılan yollar əsərdə olduğu kimi həyatımızda da öz yerini alacaq. Çox gərgin və möhtəşəm əsərləri ilə bizə qələbəmizə, bütöv Azərbaycan birliyinə inam aşılayan müəllif Naibə xanım Yusifə sonsuz təşəkkürlərini bildirir, ədəbiyyatımıza daha böyük töhfələr vermək arzusuyla uğurlar diləyirəm.